

KARMA TRAK • ARTI-DEĞER TEORİLERİ • BİRİNCİ KİTAP

EKdMR

ISBN - 975-7399-68-X (Takım)
ISBN - 975-7399-71-X (1. Kitap)

20 00 YTL.
2000000 TL.

KARL
MARX

ARTI-DEĞER
TEORİLERİ

BİRİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BASKI
ANKARA 1998

ARTI-DEĞER TEORİLERİ
BİRİNCİ KİTAP

KARL MARX

ÇEVİREN
YURDAKUL FİNCANCI

- Ricardo'nun artı-değer teorisi
Ricardo'nun kâr teorisi | XII-580b |
|| XIII-670a | [XIII. not defterinin içindekiler]
5. Artı-Değer Teorileri, vb.
(h) Ricardo
Ricardo'nun kâr teorisi
Ricardo'nun birikim teorisi. Bu teorinin eleştirisi (sermayenin temel biçimden başlayarak bunalımların açıklanması)
Ricardo: çeşitlemeler. Ricardo: son (John Barton)
(i) Malthus | XIII-670a |
|| XIV-771a | [XIV. not defterinin içindekiler ve Artı-Değer Teorileri'nin ileriki bölümlerinin planı]
5. Artı-Değer Teorileri
(i) Malthus
(k) Rikardocu ekolün gerileyişi (Torrens, James Mill, Prevost, polemikler, McCulloch, Wakefield, Stirling, John Stuart Mill)
(l) Ekonomistlere muhalefet⁴
(Ekonomistlerin muhalifi olarak Bray)⁵
(m) Ramsay
(n) Cherbuliez
(o) Richard Jones⁶ (bu beşinci bölümün sonu)
Episod: Gelir ve Kaynakları⁷ | XIV-771a |
|| XV-862a | [XV. not defterinin içindekiler]
5. Artı-Değer Teorileri
1. Ricardo temelinde proletarya muhalefeti
2. Ravenstone. Son⁸
3. [ve] 4. Hodgskin⁹
(Üretim hareketiyle sağlanan zenginlik)
Basit bir dolaşım olayı olarak sözde para biriktirme
(Stoklar, vb. — dolaşım rezervuarları)
(Bileşik faiz, buna bağlı olarak kâr oranında düşme)
Sıradan ekonomi politik¹⁰
(Faiz getiren sermaye. Üretimin hareketiyle bağlantılı olarak mevcut zenginlik)
(Sanayi sermayesiyle bağlantılı olarak faiz getiren sermaye ve ticaret sermayesi. Eski biçimler. Türev Biçimler.)
(Kapitalist üretim temelinde faiz getiren sermayenin açıklanması)
(Tefecilik. Luther, vb.)¹¹. | XV-862a |

[Genel Gözlem]

|| VI-220 | İstisnasız bütün ekonomistler artı-değeri artı-değer olarak değil, ama kâr ve rantın özel biçimleri altında inceleme yoluna düşmüşlerdir. Bunun kaçınılmaz olarak neden olduğu teorik yanlışlar, bölüm III'te¹², artı-değerin kâr olarak aldığı büyük ölçüde değişmiş biçimin çözümlemesinde görülecektir.

[BİRİNCİ BÖLÜM]

SIR JAMES STEUART

[*"Devirden Doğan Kâr" ile Zenginliğin Pozitif Artışı Arasındaki Ayrım*]

Fizyokratlardan önce artı-değer —yani kâr biçiminde kâr— yalnızca *değişim* ile, metanın değerinin üstünde satılmasıyla açıklanırdı. Sir James Steuart, genelde bu sınırlı görüşün ötesine geçemedi; aslında o, bu görüşün bilimsel yayıcısı olarak görülmelidir. "Bilimsel" diyorum. Çünkü kapitalist bireye, metayı değerinin üzerinde satması sonucu kalan artı-değerin yeni bir zenginlik yaratılması olduğu yanlışlamasını Steuart paylaşmamıştır. Bu nedenledir ki *pozitif kâr* ile *görelî kâr* arasında ayrım yapar.

"*Pozitif kâr*, hiç kimse için herhangi bir kaybı ifade etmez; kaynağı emeğin, yeteneğin ya da yaratıcılığın *artmasındadır* ve *toplumsal zenginliği* artırıcı ya da çoğaltıcı bir etki yapar. ... *Görelî kâr* ise birileri için bir kaybı ifade eder; taraflar arasında zenginlik dengesinin değiştiğini gösterir, ama *toplumsal fonların bir artışı* anlamına gelmez. ... *Bileşik kârı* tanımlamak kolaydır: kârın ... bir bölümü *pozitif*, bir bölümü *görelî* ... olan bir türüdür. ... İki çeşit, aynı işlem içinde, birbirinden ayrılmaksızın birarada olabilir." (*Principles of Political Economy*, [Ekonomi Politikiğin İlkeleri] c. I, *The Works of Sir James Steuart, etc.*, [Sir James Steuart'ın Yapıtları] editör General Sir James Steuart, oğlu vb., 6 cilt, Londra, 1805, s. 275-276.)

Pozitif kârın kaynağı "emeğin, yeteneğin ya da yaratıcılığın artması"dır. Nasıl kaynaklandığını, Steuart açıklama girişiminde bulunmuyor. Bunu izleyen ifadesiyle, yani bu kârın "*the public good*"u ["toplumsal zenginliği"] artırıcı ve çoğaltıcı etki yaptığı şeklindeki ifadesiyle, öyle anlaşılıyor ki Steuart, emeğin üretken gücünün gelişmesi sonucu, üretilen kullanım-değeri kitlesinin artmasından başka bir şeyi kastetmemektedir; ve bu pozitif kârı, kapitalistlerin —her zaman değişim-değerinde bir artışı öngören— kârından bütünü ayırır. İzleyen açıklamaları, bu yorumu tam olarak doğruluyor. Hele şu sözleri:

"Malların fiyatında [...] birbirinden bütünü farklı olarak iki şey gerçekten var olduğunu düşünüyorum; [...] metanın gerçek değeri ve devirden doğan kâr" (agy, s. 244).

Demek ki, malların fiyatı, birbirinden bütünü farklı iki öğeden oluşmaktadır; birincisi onların gerçek değeri, ikincisi, *profit upon alienation* [devirden doğan kâr] — onların bir başkasına devredilmesi, satılması yoluyla gerçekleştirilen kâr.

|| 221| Bu *profit upon alienation* [devirden doğan kâr] öyleyse, malların fiyatının, gerçek değerinin üstünde olmasından ya da malların, değerlerinin üstünde satılmasından doğmaktadır. Bu durumda, bir taraftaki kazanç, her zaman öte tarafta bir kayıp demektir. Bir *addition to the general stock* [toplam fonlarda artış] yaratılmamıştır. Kâr, yani artı-değer görelidir ve gelip *into* "*a vibration of the balance of wealth between parties*" [" taraflar arasında zenginlik dengesinin değişmesi"ne] dayanır. Steuart'ın kendisi de artı-değerin bu biçimde açıklanabileceği düşüncesini reddeder. Onun, "*vibration of the balance of wealth between parties*" [" taraflar arasında zenginlik dengesinin değişmesi"] teorisi, artı-değerin yapısına ve kaynağına her ne kadar az değinse de *surplus value*'nun [artı-değerin] farklı sınıflar arasında ve farklı kategorilerde (kâr, faiz, rant) dağılımının incelenmesi önemini korumaktadır.

Steuart'ın, kapitalist bireyin tüm kârını bu "*relative profit*"le ["görelî kâr"la], yani devirden doğan kârı sınırladığı şu açıklamalarında görülmektedir:

"*Real value*" ["gerçek değer"], diyor, "genel olarak ülkenin bir emekçisinin, ... bir günde, bir haftada, bir ayda ... ortalama olarak gerçekleştirebileceği emeğin "*quantity*"si ["miktar"ı] ile belirlenir. İkincisi: "geçim araçlarının ve, hem kişisel gereksinimlerinin karşılanması hem işinin gerektiği aletleri edinmesi için, zorunlu giderlerinin değeri ile, yukarıdaki gibi ortalama olarak hesaplanması gereken değer ile ..." Üçüncüsü: "hammaddelerin değeri ile ..." (agy,

s. 244-245). "Bu üç kalem bilinirse, üretim fiyatı belirlenir. Bu fiyat, bu üçünün toplamından, yani *gerçek değerden* düşük olamaz; onun *üstünde olan kısım imalatçının kârıdır*. Bu, [...] *taleple* oranlı olacaktır; öyleyse, koşullara göre dalgalanacaktır" (agy, s. 245). "Böylece giderek gelişen imalatı sürdürmek için büyük bir talep gerekliliği belirir ... sınıai girişimciler [...] sağladıkları kârlarına göre, kendi yaşam tarzlarını ve harcamalarını düzenlerler" (agy, s. 246).

Bundan anlaşıldığına göre, "manufacturer"ın ["imalatçı"nın], bireysel kapitalistin, kârı her zaman *görelî kâr*dır; her zaman *profit upon alienation*'dır [devirden doğan kâr]; her zaman meta fiyatının, gerçek değerinin üstündeki fazladan, *değerinin üstünde satılmasından* elde edilmektedir. Öyleyse, tüm metalar kendi değerlerinden satılsalardı, kâr diye bir şey olmazdı.

Steuart bir bölümü tümtüyle bu konuya ayırmıştır: "*How profits consolidate into prime cost*" ["kârların üretim maliyeti içine girme biçimini"] ayrıntılı olarak inceler (agy, c. III, s. 11 vd).

Steuart bir yandan, metaların kendi değerlerinin üstünde satılmalarının, ve bundan hasıl olan kârın, artı-değer yarattığını ve zenginliğin pozitif artışı olduğunu öne süren moneter ve merkantil sistemlerin yaklaşımını reddeder;* ama öte yandan onların, bireysel sermayenin kârının, fiyatın değerden fazla olan kısmından [222], *profit upon alienation*'dan [devirden doğan kârdan] başka bir şey olmadığı biçimindeki görüşlerini benimser. Ama bu kâr, ona göre yalnızca *görelî*dir, bir taraftaki kazanç, öteki tarafın kaybıyla telafi edilmiştir; öyleyse bu hareket sonuç olarak "*a vibration of the balance of wealth between parties*"den ["taraflar arasındaki zenginlik dengesinin değişimi"nden] başka bir şey değildir.

Öyleyse bu durumda Steuart, moneter sistemin ve merkantil sistemin *rasyonel* ifadesidir.

Sermaye kavramı konusunda onun önemi, belirli bir *sınıfın* mülkü olarak üretim koşulları ile emek-gücü arasındaki ayrışma sürecinin nasıl oluştuğunu göstermesidir.¹³ Sermayenin *doğuş sürecine* —bunu geniş-ölçekli sanayinin koşulu olarak görmekle birlikte, gene de doğrudan sermayenin doğuşunu görmeksizin— ciddi biçimde eğilmiştir. Steuart bu süreci, *özellikle* tarımda inceler, ve *doğru olarak*, asıl imalat sanayisinin, tarımda gerçekleşen bu ayrışma süreciyle ortaya çıktığını düşünür. Adam Smith'in yazılarında bu ayrışma sürecinin zaten tamamlanmış olduğu var-

* Moneter sistem bile, bu kârın bir ülke içinde değil, başka ülkelerle değişim sonucu ortaya çıktığı düşüncesindedir. Dolayısıyla, moneter sistem, bu değer için para biçimini (altın ve gümüş) aldığı ve bu nedenle de artı-değerin parayla hesabı kapatılan ticaret dengesinde ifadesini bulduğunu varsayan merkantil sistemin içinde kalır. [Marx'ın elyazmasında sayfa kenarına düştüğü not]

sayılmıştı.
(Steuart'ın kitabı 1767'de (Londra'da), Turgot'nunki 1766'da, A. Smith'inki 1775'te.)*

* Steuart'ın kitabı 1767'de Londra'da yayımlandı, Turgot'nun *Réflexions sur la formation et la distribution des richesses*'i [Zenginliğin Oluşumu ve Bölüşümü Üzerine Düşünceler] 1766'da, A. Smith'in *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*'ı [Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme] 1775'te yazıldı. -Ed.

[İKİNCİ BÖLÜM]

FİZYOKRATLAR

[1. *Artı-Değerin Kökeni Üzerine İncelemenin Dolaşım Alanından Doğrudan Üretim Alanına Aktarılması.*
Artı-Değerin Tek Biçimi Olarak Toprak Rantı Kavramı.]

Burjuva ufkunun sınırları içinde, *sermayenin* çözümlemesini yapmış olma onuru esas olarak fizyokratlarıdır, onları modern ekonomi politiğin gerçek babası yapan da budur. İlk, sermayenin, içinde varolduğu ve emek süreci boyunca ayrıştığı çeşitli *maddi öğeleri* [*gegenständlich*] çözümlədiler. Tüm ardıkları gibi onlar da bu maddi varlık biçimlerini —aletleri, hamaddeleri vb.—, kapitalist üretimde içinde yer aldıkları toplumsal koşullardan yahtarak sermaye olarak düşündükleri için; kısacası, genel olarak emek sürecinin toplumsal biçiminden bağımsız öğeler olarak düşündükleri —ve dolayısıyla da kapitalist üretim biçimini önsüz-sonsuz, doğal bir üretim biçimi yaptıkları— için fizyokratları kınamanın gereği yoktur. Üretimin burjuva biçimleri onlara kaçınılmaz olarak doğal biçimler olarak görünmüştür. Bu biçimleri toplumun fizyolojik biçimleri olarak algılamaları, insanların iradesinden, politikadan vb. bağımsız ve üretimin doğal gereğinden kaynaklanan biçimler olarak algılamaları büyük başarılarıdır. Bunlar maddi yasalardır; tek hata şudur ki, belirli bir tarihsel toplumsal aşamanın maddi yasa-sı, tüm toplum biçimlerini aynı biçimde yöneten somut yasa olarak

algılanmıştır.

Emek süreci içinde sermayeyi oluşturan maddi öğelerin bu çözümlenmesine ek olarak fizyokratlar, sermayenin dolaşım sırasında aldığı biçimleri (her ne kadar başka adlar verdiyseler de *capital fixe*, *capital circulant* [sabit sermaye, döner sermaye] biçimlerini) ve dolaşım süreciyle sermayenin yeniden-üretimi süreci arasındaki bağlantıyı da genel olarak ortaya koymuşlardır. Bu konuya, dolaşım bölümünde geri döneceğiz.¹⁴

Bu iki temel noktada fizyokratların kalıtını Adam Smith devralmıştır. Bununla bağlantılı olarak onun yaptığı şey, soyut kategorileri belirginleştirmek ve fizyokratların çözümlenmeleriyle ortaya koydukları ayrımlara daha tutarlı göbek adları vermekle sınırlı kalmıştır.

[[223] Daha önce gördüğümüz gibi¹⁵, kapitalist üretimin gelişmesinin temeli, genel olarak, işçilere ait bir *meta* olarak *emek-gücünün*, sermaye biçiminde tutulan ve işçilerden bağımsız olarak varolan metalar olarak emek koşullarıyla karşı karşıya gelmesidir. Bir meta olarak emek-gücünün *değerinin* belirlenmesi çok önemlidir. Bu değer, emek-gücünün yeniden-üretimi için gerekli tüm geçim nesnelere için gerekli emek-zamanına, ya da işçinin işçi olarak varolması için gerekli geçim nesnelere için gerekli emek-zamanına eşittir. Emek-gücünün *değeri* ile o emek-gücünün *yarattığı değer* arasındaki farklılık yalnızca bu temelde ortaya çıkar — bu farklılık başka herhangi bir meta için sözkonusu değildir, çünkü başka hiçbir meta yoktur ki, kullanım-değeri, ve öyleyse onun kullanımı, kendi *değişim-değerini* ya da ondan kaynaklanan *değişim-değerlerini* artırsın.

Bu nedenle, görevi kapitalist üretimi çözümlenmek olan modern ekonomi politiğin temeli, sabit bir şey olarak, verili bir büyüklük olarak *emek-gücünün değerini* kavramaya dayanır — bu üstelik her belirli durum için pratikte böyledir. Bu nedenle *asgari ücret* fizyokrat teorinin haklı olarak temel direğini oluşturur. Fizyokratlar, değer doğasını henüz kavramamış olmalarına karşın, gerekli geçim nesnelere fiyatın dolayısıyla belli bir kullanım-değerleri toplamı biçiminde kendini gösterdiği için *emek-gücünün değerini* ortaya koyabildiler. Bunun sonucunda, değer doğasını açıklamaksızın, emek-gücünün değerini, kendi araştırmalarının gerektirdiği ölçüde, belirli bir büyüklük olarak ele alabildiler. Bunun ötesinde, bu *asgariyi* değişmez bir büyüklük olarak alma yanlışlığına düşülse de —ki bu büyüklük kendisi de dalgalanmalara açık bir büyüklük olan tarihsel gelişme aşaması tarafından değil de, onlara göre tamamen doğa tarafından belirlenmiştir— bu durum, vargıla-

rının soyut doğruluğunu hiçbir biçimde etkilemez; çünkü emek-gücünün değeri ile onun yarattığı değer arasındaki farklılık, emek-gücüne biçilen değerın büyük ya da küçük olmasına kesinlikle bağlı değildir.

Fizyokratlar, *artı-değerin kökeni üzerine incelemeyi, dolaşım alanından doğrudan üretim alanına aktarmışlar ve böylece kapitalist üretimi çözümlemenin temelini atmışlardır.*

Onlar, tamamen doğru olarak şu temel ilkeyi ortaya koydular: yalnızca, *artı-değer* yaratan emek *üretkendir*, bu emeğin ürünü, üretimi sırasında tüketilen değerler toplamından daha fazla bir değer içerir. Hammaddenin ve öteki malzemenin değeri verili olduğundan, emek-gücünün değeri asgari ücrete eşit olduğunda, bu *artı-değer*, ancak emekçinin ücretinde aldığı emek miktarının üstünde kapitaliste geri verdiği fazla emekten oluşabilir. Ama fizyokratlarda bu biçim altında görünmez; çünkü onlar, genel olarak değeri, henüz *yalın özüne* —emek miktarına ya da emek-zamanına— indirgememişlerdir.

|| 224 | Onların açıklama yöntemini, kuşkusuz, kaçınılmaz olarak, değerin doğası konusundaki genel görüşleri belirler; onlara göre değerin doğası, insan etkinliğinin (emeğin) belirli bir toplumsal varoluş tarzı değildir, maddi şeylerden — toprak, doğa ve bu maddi şeylerin değişik türlerinden ibarettir.

Emek-gücünün *değeri* ile onun *yarattığı değer* arasındaki fark —yani emek-gücünün satın alınışının emek-gücünü kullanana sağladığı *artı-değer*— *üretimin tüm dalları* arasında en açık ve en yadsınamaz biçimde, *tarımda*, üretimin ana dalında [*Urproduktion*] görülmektedir. Emekçinin bir yıldan öteki yıla tükettiği toplam geçim nesnelere ya da tükettiği maddi nesnelere yığını, ürettiği geçim nesnelere toplamından azdır. İmalatta işçi genel olarak, kendi geçim nesnelere ya da kendi geçim nesnelere aşan fazlayı doğrudan üretiyor görünmez. Bu süreç, alım ve satımla, farklı dolaşım edimleriyle dolaylı hale gelir, ve bu sürecin anlaşılabilmesi için, değerin genel olarak çözümlenmesi gerekmektedir. Tarımda, bu süreç, emekçinin, tükettiği kullanım-değerleri üzerinde ürettiği kullanım-değerleri fazlasında kendini doğrudan gösterir; ve dolayısıyla değerin genel çözümlenmesine gerek olmadan, değerin doğasını açıkça kavramadan algılanabilir. Değer, kullanım-değerine ve kullanım-değeri de genel olarak maddi töze indirgendiği zaman da aynı şey olur. Bunun içindir ki, tarımsal emek, fizyokratlar için tek *üretken emektir*; çünkü, *artı-değer üreten* tek emek odur; onların bildiği *tek artı-değer biçimi de toprak rantıdır*. Sanayi işçisi maddi tözü artırmaz; yalnızca biçimini değiştirir. Materyal —maddi töz

yığını— ona tarım tarafından verilmiştir. Onun maddeye değer kattığı doğrudur, ama emeği aracılığıyla değil, emeğinin üretim maliyeti aracılığıyla; yani tarımdan aldığı, asgari ücrete eşit olan ve çalışması sırasında tükettiği toplam geçim nesnelere aracılığıyla. Tarımsal emek tek üretken emek olarak algılandığı için, tarımsal emeği sınıai emekten ayırdeden artı-değer biçimi, *toprak rantı*, tek artı-değer biçimi sayılmıştır.

Bu nedenledir ki, toprak rantının kendisinin ancak bir türevi olduğu, gerçek anlamda kâr, bu sermaye *kârı*, fizyokratlara göre, sözkonusu değildir. Onlar kârı, toprak sahiplerinin ödediği, kapitalistlerin gelir olarak tükettiği bir tür daha yüksek ücret (ve bu nedenle, sıradan işçilerin asgari ücreti gibi, kapitalistlerin üretim maliyetine giren bir ücret) sayarlar; bu hammaddenin değerini artırır, çünkü kapitalistin, sanayicinin, ürünü üretirken, hammaddeyi yeni bir ürüne dönüştürürken yaptığı *tüketim maliyetine girer*.

Bunun sonucu olarak, *para faizi* biçiminde artı-değer —kârın bir başka türü— fizyokratların bir kanadı, örneğin baba Mirabeau tarafından doğaya aykırı bir tefecilik olarak ilan edilmiştir. Öte yandan Turgot şu usullama yardımıyla faizi haklı bulur: para-kapitalisti toprak, dolayısıyla toprak rantı satın alabilir, öyleyse, para-sermayesinin, ona, toprak mülkiyetine çevirseydi elde edeceği miktarda artı-değeri sağlaması gerekir. Dolayısıyla demek ki faiz de yeni yaratılmış bir değer, bir artı-değer değildir; yalnızca toprak sahiplerinin kazandığı artı-değerin bir kısmının faiz biçiminde, para-kapitalistine dönüşünün nedenini açıklar; tıpkı, başka çerçevede || 225 || bu artı-değerin bir kısmının sınıai kapitaliste kâr olarak dönüşünün nedenini açıklaması gibi. *Tarımsal emek* üretken tek emek olduğuna, artı-değeri yaratan tek emek olduğuna göre, tarımsal emeği, emeğin tüm öteki biçimlerinden ayıran *artı-değer biçimi*, yani *toprak rantı*, *artı-değerin genel biçimidir*. Sanayi kârı ve faiz, yalnızca toprak rantının belli oranlarda bölündüğü farklı kategorilerdir ve toprak sahiplerinin elinden öteki sınıfların eline geçer. Bu görüş, Adam Smith'ten başlayarak daha sonraki ekonomistlerin görüşüyle taban tabana karşıttır; onlar haklı olarak, *sınıai kârın*, sermaye tarafından, *kaynağında* sahiplenilen artı-değer *biçimi*, bu nedenle artı-değerin genel özgün biçimi olduğu düşüncesindedirler, sınıai kapitalistlerin, artı-değerin ortak sahipleri olarak çeşitli sınıflara dağıttığı faizi ve toprak rantını, sınıai kârın yalnızca yan ürünleri olarak gösterirler.

Daha önce belirtilen usavurmaya —artı-değerin yaratılışının maddi ve elle tutulabilir biçimde ve dolaşım sürecinden ayrı olarak görüldüğü çalışmanın tarımsal çalışma olduğu usavurmasına— ek

olarak fizyokratların yaklaşımını açıklayan daha başka görüşler de vardır.

Birincisi: tarımda, toprak rantı, üçüncü bir öge olarak, sanayide hiç görünmeyen ya da varlığı yalnızca geçici olan bir artı-değer biçimi olarak, ortaya çıkar. Bu, artı-değerin (kârın) üstünde bir artı-değerdir; ve artı-değerin en elle tutulan, en belirgin olanıdır; ikinci kuvvet derecesine yükselmiş artı-değerdir.

Kendi kendini yetiştirmiş ekonomistlerden *Karl Arnd*'in *Die naturgemässe Volkswirtschaft*'ta, vb. [*Doğal Ulusal Ekonomi*] (Hannau 1845, s. 461-462) dediği gibi,

"Tarımda, ne sanayide ne ticaretle karşılaşılmayan bir değer — toprak rantı— yaratılır; bu, ödenmiş ücretin tamamı ve kullanılmış sermayenin tamamı yerine konduktan sonra kalan değerdir."

İkincisi: —fizyokratların, burjuva toplumu soyut biçimde irdeleyebilmek için haklı olarak yaptıkları ve yapmak zorunda oldukları gibi— dış ticaret hesap dışı bırakılırsa, imalatta, vb. çalıştırılan ve tarımdan tamamen ayrılmış olan işçilerin —Steuart'ın onlara verdiği adla "serbest elleri"n— sayısını, tarım emekçilerinin kendi tüketimlerinin üstünde ürettikleri tarımsal ürün miktarı belirler.

"Apaçık ortadadır ki, tarımsal emek harcamaksızın [imalatta -ç.] tutulabilecek kişilerin görelî sayısı, tamamen çiftçilerin üretken gücüyle ölçülmek gerekir" (Richard Jones, *On the Distribution of Wealth [Zenginliğin Bölüşümü Üzerine]*, Londra 1831, s. 159-160).

Tarımsal emek, böylece, yalnızca kendi alanındaki artı-emek için değil, ama aynı zamanda tüm öteki emek dallarının bağımsız varlığı ve dolayısıyla bu dallarda yaratılan artı-değer için de doğal temel oluşturduğundan (bu konuda daha önceki not defterine bakınız¹⁶), açıktır ki, değerın özü, emek-zamanıyla ölçülen soyut emek olarak değil de belirli, somut emek olarak algılandığı sürece, kaçınılmaz biçimde artı-değerin yaratıcısı sayılmaktadır.

|| 226 | *Üçüncüsü:* tüm artı-değer, yalnızca görelî artı-değer değil mutlak artı-değer de, verili bir emek üretkenliğine bağlıdır. Eğer emeğin üretkenliği, bir insanın emek-zamanının yalnızca kendi geçim nesnelərini üretmesine ve yeniden-üretmesine, yalnızca kendini yaşatmasına yetecek bir aşamaya ancak eriştiyse, o zaman ne artı-emek ne artı-değer vardır, emek-gücünün değeri ile onun yarattığı değer arasında bir fark bulunmaz. Bu nedenle artı-emek ve artı-değer olasılığı, ancak verili bir emek üretkenliğinden, emek-gücünün kendi değerinden fazlasını üretmeye, kendi yaşam sürecinin gereksindiğinden fazlasını üretmeye elverişli bir üretkenlikten kaynaklanır. Ve gerçekten de bu üretkenlik, başlama noktası olarak alınan bu üretkenlik düzeyi, —yukarıda *ikinci* nok-

tada gördüğümüz gibi— ilkin tarımsal emekte ortaya çıkmalıdır; dolayısıyla *doğanın bir armağanı, doğanın bir üretken gücü* olarak ortaya çıkar. Burada, tarımda, doğa güçlerinin işbirliği —insanın emek-gücünün doğa güçlerini kullanması ve işletmesiyle artışı— genellikle başlangıçta verilmiş otomatik bir şeydir. Doğa güçlerinden büyük çapta yararlanılması, imalatta, geniş-ölçekli sanayinin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Tarımın gelişmesinin belirli bir düzeyi, gerek ülke içinde gerek başka ülkelerde olsun, sermayenin gelişmesinin temelini oluşturur. Bu noktaya kadar görece artı-değer ile mutlak artı-değer örtüşür. (*Buchanan* —fizyokratların büyük hasmı— tarımsal gelişmenin modern kent sanayisinin ortaya çıkışını öncelediğini göstermeye çalışırken, Adam Smith'e karşı bile bu noktayı öne sürer.)

Dördüncüsü: Değeri ve artı-değeri dolaşımdan değil, üretimden türetmek, fizyokratların büyük ve özgül katkılarıdır; bu nedenle onlar, bunun zorunlu gereği olarak, moneter ve merkantil sistemlerin tersine, dolaşımdan ve değişimden tamamen ayrı ve bağımsız olarak düşünülebilen üretim alanıyla, insanla insan arasında değil, yalnızca insanla doğa arasında değişimi öngören üretim alanıyla başlarlar.

[2. *Fizyokratların Sistemindeki Çelişkiler: Sistemin Feodal Kabuğu ve Burjuva Özü; Artı-Değere İkili Yaklaşım*]

Fizyokrat sistemdeki çelişkiler işte bu.

Aslında bu sistem, kapitalist üretimi çözümleyen ve içinde sermayenin üretildiği ve içinde sermayenin ürettiği koşulları üretimin önsüz-sonsuz doğal yasaları olarak sunan ilk sistemdir. Ama öte yandan, feodal sistemin ve toprak mülkiyeti egemenliğinin, burjuva karakterinde yeniden-üretilmesidir; sermayenin, içinde ilk kez bağımsız olarak geliştiği sanayi dalları, çalışmanın "üretken-olmayan" dalları olarak, tarımın basit eklentileri olarak sunulmaktadır. Sermayenin gelişmesinin ilk koşulu, toprak mülkiyetinin emekten ayrılmasıdır — emeğin ilk koşulu olan toprağın, serbest emekçiyle karşı karşıya gelen ayrı bir sınıfın elinde bulunan bağımsız bir güç olarak ortaya çıkmasıdır. Fizyokratlar bu nedenle, toprak sahibini gerçek kapitalist olarak, yani artı-emeği sahiplenen olarak sunarlar. Feodalizm dolayısıyla, burjuva üretim *sub specie* [biçimi altında] tanımlanmakta ve açıklanmaktadır; tarım, içinde kapitalist üretimin —yani artı-değer üretiminin— özellikle ortaya çıktığı üretim dahı olarak görülmektedir. Böylece feodalizm burjuvalaştırılırken, burjuva topluma bir feodal görünüm atfedil-

mektedir.

Bu benzer görünüm, Dr. Quesnay'nin soylular arasındaki yandaşlarını, örneğin huysuz ve ataerkil baba *Mirabeau*'yu yanılığa sürüklemiştir. Fizyokratların daha sonraki temsilcileri ||227| arasında, özellikle *Turgot*'da bu yanılığın tamamen ortadan kalkmakta ve fizyokrat sistem, feodal toplum çerçevesi içinde egemen olan yeni kapitalist toplumun teorisi olarak sunulmaktadır. Böylece bu sistem, feodal düzenden çıkıp kendi yolunu açtığı çağda, burjuva topluma tekabül etmektedir. Bunun sonucu olarak, hareket noktası tarımın ağır bastığı bir ülkede, Fransa'dadır; sanayi, ticaret ve denizciliğin ağır bastığı bir ülkede, İngiltere'de değildir. İngiltere'de dikkatler doğal olarak dolaşım üzerinde yoğunlaşmıştır; ürünün, ancak genel toplumsal emeğin ifadesi olarak para biçimi altında değer edindiği, meta haline geldiği olgusu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu nedenle de değer biçimi değil, ama değer büyüklüğü ve değer artışının sözkonusu olduğu ölçüde sorun, *profit upon expropriation* [mülksüzleştirme yoluyla kâr] —yani Steuart'ın tanımla, *relative profit* [görelî kâr]— olmuştur. Ama, üretim alanının kendisinde artı-değer yaratılması açıklanmaya çalışıldığına göre, ilkin, içinde artı-değer, dolaşımdan bağımsız biçimde bulunduğu üretim dalına, yani tarıma geri gitmek gerekmektedir. Girişim, bu nedenle, tarımın ağır bastığı bir ülkeden başlamıştır. Fizyokratların görüşleriyle bağlantılı düşünceler, onlardan önceki yazarlarda, bir kısmıyla Fransa'da, örneğin Boisguillebert'de, parça-buçuk görülmektedir. Ama bu düşüncelerin çağ-açan bir sisteme dönüşmesi, ancak fizyokratlarla olmuştur.

Ücretin asgarisiyle, *strict nécessaire*'le [kesinlikle zorunlu olanla] yetinme durumunda olan tarım emekçisi, bu *strict nécessaire*'den daha fazlasını üretir ve bu fazla toprak rantıdır; emeğin temel koşulunu, doğayı elinde bulunduranların maledindikleri *artı-değer*dir. Öyleyse şöyle söylemeyecekler: işçi, kendi emek-gücünü yeniden-üretmesi için gerekli olan emek-zamandan daha çok çalışır; bu nedenle, yarattığı değer onun emek-gücünün değerinden daha büyüktür; ya da ücret biçiminde aldığı emek miktarının karşılığında verdiği emek daha fazladır. Ama söyledikleri şudur: üretim sırasında tükettiği kullanım-değerleri miktarı, yarattığı kullanım-değerleri miktarından daha küçüktür; böylece geride bir kullanım-değeri fazlası kalır. — Yalnızca kendi emek-gücünü yeniden-üretmesi için gerekli süre kadar çalışsaydı, geriye bir şey kalmazdı. Ancak fizyokratların tutundukları tek nokta şudur: Toprağın üretkenliği, emekçinin, sabit bir miktar olduğu varsayılan bir günlük emeğiyle varlığını sürdürmek için tüketmesi gerekenden fazla-

sını üretmesine olanak sağlar. Bu çerçevede artı-değer *doğanın armağanı* olarak belirir; doğanın yardımıyla belli bir miktar organik madde —tohumlar, hayvanlar— emeğin daha çok inorganik maddeyi organik maddeye dönüştürmesini sağlar.

Öte yandan, toprak sahibinin, emekçiyle, bir kapitalist olarak karşı karşıya bulunduğu, bir doğruymuş gibi kabul edilir: Toprak sahibi emekçinin, kendisine bir meta olarak sunduğu emek-gücünü[n fiyatını —ç.] öder ve karşılığında yalnızca eşdeğerini değil, ama, bu emek-gücünün ortaya çıkardığı işi sahiplenir. Bu değişimde, emeğin maddi koşulu ile emek-gücünün kendisinin ayrıştığı, birinin diğerine yabancılaştığı varsayılır. Başlangıçta feodal toprak sahibidir; ama sahneye bir kapitalist olarak, yalnızca metaların sahibi olarak, sahibi olduğu metaları, emeğe karşılık kârlı biçimde değişerek kullanan ve karşılığında, meta olarak yalnızca emek-gücü için ödeme yaptığından, yalnızca eşdeğerini değil ama bu eşdeğerin üstünde bir fazla elde eden bir kapitalist olarak çıkar. Özgür emekçiyle, metaların sahibi olarak karşı karşıyadır. Başka deyişle, bu toprak sahibi, özünde bir kapitalisttir. Emekçinin topraktan ve toprak sahipliğinden tamamen ayrılmasının kapitalist üretimin ve sermaye üretiminin temel koşulu olduğu || 228| gözönünde tutulursa, fizyokrat sistem bu açıdan da hedefi tam onikiden vurur.

Bu sistemdeki çelişkiler de işte buradadır: o *artı-değeri* ilk kez başkalarının emeğinin sahiplenilmesi olarak açıklamıştır ve bu sahiplenmeyi metaların değişimi temeli üzerinde açıklamıştır; ama değer, genel olarak, toplumsal emeğin bir biçimi olduğunu da, artı-değerin artı-emek olduğunu da görememiştir. Tam tersine, değeri yalnızca kullanım-değeri olarak, yalnızca maddi töz olarak ve artı-değeri de yalnızca, belli bir miktarda organik maddenin yerine daha büyük bir miktarı geri veren bir doğa armağanı olarak algılamıştır. Bir yandan, toprak rantını —yani toprak mülkiyetinin gerçek ekonomik biçimini— feodal ambalajından çıkarmış, emeğin ücretini aşan basit bir artı-değere indirgemıştır. Öte yandan bu artı-değer, gene feodal düşünce tarzına uygun olarak, toplumdan değil doğadan, insanın karşılıklı-ilişkilerinden [*Verkehr*] değil, toprakla ilişkilerinden çıkarılmıştır. Değerin kendisi, yalnızca bir kullanım-değeri ve dolayısıyla da maddi töz haline gelmektedir. Ama gene de [fizyokratların] bu maddi tözde ilgisini çeken şey, onun miktarıdır — tüketilenin üzerinde üretilen kullanım-değerleridir; yani kullanım-değerlerinin, birbirleriyle salt niceliksel ilişkisidir; son kertede, emek-zamanına gelip dayanan değişim-değerleridir.

Bütün bunlar, feodal toplumdan çıkmanın yolunu tutmaya çalı-

şan ama feodal toplumun kendisini de burjuva biçimde yorumlayan, ne var ki kendine özgü biçimi henüz keşfetmemiş olan kapitalist üretimin çelişkileridir — bir bakıma, felsefenin ilkin kendini, dinsel bilinç biçimi içinde kurması ve böyle yaparken bir yandan din olarak dini yıkması, ama öte yandan, kendi pozitif içeriğinde, hâlâ idealize edilmiş ve düşünce kalıplarına indirgenmiş dinsel alan içinde hareketini sürdürmesi gibi bir şeydir.

Bu çelişkiler aynı biçimde, fizyokratların vardığı sonuçlarda da görülür, toprak mülkiyetine gösterilen açık saygı o mülkiyetin ekonomik açıdan yadsınmasına ve kapitalist üretimin onaylanmasına dönüşür. Bir yandan, bütün vergiler toprak rantı üzerine aktarılır ya da başka bir deyişle toprak mülkiyetine *partialiter* [kısmen] el konur; Fransız devrimci yasamasının gerçekleştirmeye çalıştığı ve rikardocu modern ekonomi politiğin ulaştığı son vargı da budur. Toprak rantı tek artı-değer olduğu için vergi yükü bütünüyle toprak rantı üzerinde toplanır —ve sonuçta, başka her tür gelirden alınan vergi dolaylı biçimde ve dolayısıyla da üretimi engelleyen ekonomik bakımdan zararlı bir biçimde toprak mülkiyetinin sırtına biner— vergileme ve onun yanısıra her tür devlet müdahalesi sanayinin sırtından alınmış ve sanayi her tür devlet müdahalesinden kurtarılır. Bu, sözümona, toprak mülkiyetinin yararına, sanayinin değil toprağın mülkiyetinin çıkarına yapılmıştır.

Bununla bağlantılı olan şey *laissez faire, laissez aller*'dir* [bırakınız yapsınlar, bırakınız ilerlesinler], engelsiz serbest rekabettir, devletin, tekellerin, vb. sanayi üzerindeki her türlü müdahalesinin kaldırılmasıdır. Sanayi [fizyokratların gözünde] hiçbir şey yaratmadığı, yalnızca tarımın kendisine verdiği değerleri başka biçime dönüştürdüğü için, onlara yeni bir değer katmadığı, yalnızca kendisine verilen değeri başka bir biçimde eşdeğer olarak geri verdiği için, doğal ki bu dönüştürme sürecinin kesintisiz ve en ucuz biçimde sürdürülmesi istenir; bu da ancak serbest rekabet yoluyla, kapitalist üretimi kendi araçlarıyla başbaşa bırakarak sağlanabilir. Burjuva toplumun, feodal toplumun yıkıntıları üzerinde yükselen mutlak monarşiden kurtuluşu, böylece yalnızca, tek düşüncesi zenginleşmek olan ve bir kapitaliste dönüşen feodal toprak sahibinin çıkarı için gerçekleşir || 229|. Kapitalistler, yalnızca toprak sahibinin çıkarı için kapitalisttirler; ekonomi politiğin daha sonraki gelişme aşamasında, kapitalistlerin yalnızca çalışan sınıfın çıkarı için kapitalist olmaları gibi.

* Hükümetin ülkenin ekonomik yaşamına müdahale etmemesi gerektiğini ifade eden slogan. Daha yaygın olarak *laissez faire, laissez passer* [bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler] kullanılmaktadır. —Ed.

İşte bu çerçevede, modern ekonomistlerin, [örneğin] (fizyokratların yapıtlarını kendi ödüllü denemesiyle birlikte yayınlayan) bay Eugène Daire'in, yalnızca tarımsal emeğin üretken oluşu, toprak rantının tek artı-değer olduğu, ve toprak sahibinin üretim sistemindeki egemen konumu gibi [fizyokrat -ç.] teorileri, kapitalist üretimin yani geniş-ölçekli üretimin ilkesi olan serbest rekabetle yalnızca bir raslantı sonucu biraraya gelmiş, hiçbir ilintisi olmayan teoriler gibi ele almaları, fizyokratların özgül teorilerini pek az anladıklarını gösterir. Aynı zamanda, Aydınlanmanın aristokratça tonu gibi, bu sistemin feodal görünümünün de birçok feodal lordu, özünde, feodal yıkıntıların üzerinde yükselen burjuva üretim sisteminin propagandacısı ve hevesli destekçisi haline getirmesi de anlaşılabilir.

[3. Toplumdaki Üç Sınıf Üzerinde Quesnay'nin Görüşleri. Turgot'nun Fizyokrat Teoride Sağladığı İlerleme: Kapitalist İlişkilerin Daha Derinden Çözümlemesinin Öğeleri]

Şimdi de, yukarıda ortaya konan savları bir ölçüde destekleyen, bir ölçüde de açıklığa kavuşturan bazı parçaları inceleyeceğiz: Quesnay'ye göre, *Analyse du Tableau économique*'te [Ekonomik Tablonun Analizi] ulus üç yurttaşlar sınıfından oluşur:

"Üretici sınıf" (*agricultural labourers* [tarım emekçileri]), "toprak sahipleri sınıfı ve kısır [*stérile*] sınıf" ("başka hizmetlerle uğraşan ve tarımdan başka işlerde çalışan tüm yurttaşlar"). (*Physiocrates, etc.*, Eugène Daire baskısı, Paris 1846, c. I, s. 58.)

Üretici sınıf olarak, artı-değeri yaratan sınıf olarak, toprak sahipleri değil, yalnızca tarım işçileri görülmektedir. "Artı-değer"i temsil ettiği için "kısır" olmayan bu *classe de propriétaires*'in [toprak sahipleri sınıfının] önemi, artı-değerin yaratıcısı olmasından değil, ama özellikle artı-değeri kendine maledinmesinden geliyor.

[Fizyokrat sistem] Turgot [ile] çok gelişmiştir. Yazılarındaki bazı parçalarda *pur don de la nature* [doğanın saf armağanı], *artı-emek* olarak sunulur; öte yandan da emekçinin, asgari ücretini aşan miktarı üretmesinin emekçi için zorunluluğu, emekçinin emek koşullarından ayrılması ve bu koşulların, onların ticaretini yapan bir sınıfın mülkü olarak onun karşısına çıkmasıyla açıklanır.

Yalnızca tarımsal emeğin üretken oluşunun ilk nedeni, tüm öteki işlerin uygulanmasının gerekli koşulunun doğal temeli olmasındandır.

"Onun" (çiftçinin) "emeği, toplumun farklı üyeleri arasında bütün-

müş işlerin düzeni içersinde aynı önceliğini korur, ... tek başına yaptığı farklı işler arasında her türlü gereksinimlerine harcayacağı emek içersinde yiyeceğini sağlamaya ayıracağı emeğin öncelikli olması gibi. Burada sözkonusu olan erdemın ya da saygınlığın üstünlüğü değildir; fiziksel zorunluluktur. ... Onun emeğinin, kendi kişisel gereksiniminin ötesinde, topraktan ürettiği, toplumun tüm öteki üyelerinin kendi emekleri karşılığında aldıkları ücretlerin tek kaynağıdır. Toplumun öteki üyeleri, bu değişimin karşılığını, çiftçinin ürünlerini satın almak için kullanarak, ona, ondan aldıklarını tam olarak" (madde olarak) "geri verirler. Burada bu iki tür emek arasında temel bir farklılık || 230| vardır." (*Réflexions sur la formation et la distribution des richesses [Zenginliklerin Oluşumu ve Bölüşümü Üzerine Düşünceler]* (1766). Turgot, *Œuvres*, Daire baskısı, c. I, Paris 1844, s. 9-10.)

Öyleyse, artı-değer nasıl doğar? Dolaşımdan doğmaz, ama dolaşımda gerçekleştirilir. Ürün, değerinin *üstünde* değil, değerinden satılmaktadır. Değerin üstünde bir fiyat fazlası yoktur. Ama değerinden satıldığı için, satıcı bir artı-değer gerçekleştirir. Bu ancak, sattığı [ürünün -ç.] değerini tam olarak ödemediği için, yani, ürün, satıcı tarafından ödenmemiş olan, bir karşılıkla dengelenmeyen bir değer parçası içerdiği için olanaklıdır. Tarımsal emek için durum işte budur. O [toprak sahibi], satın almadığı şeyi satar ve Turgot, başlangıçta, bu satın alınmamış öğeyi, bir *pur don de la nature* [*doğanın saf armağanı*] olarak gösterir. Ancak, bu *pur don de la nature*'ün, onun yazılarında, *propriétaire*'in [toprak sahibinin] satın almadığı ama tarım ürünleri içinde sattığı *laboureur*'in [emekçinin] artı-emeğine gizlice nasıl dönüştürüldüğünü göreceğiz.

"Çiftçinin emeği, gereksinimlerinden *fazlasını* üretir üretmez, *doğanın ona* çabalarının ücretinin ötesinde *saf bir armağan* olarak verdiği bu fazlalıkla, toplumun öteki üyelerinin emeğini satın alabilir. Toplumun öteki üyeleri, emeklerini ona satarak ancak yaşamalarını sağlayabilirler; oysa çiftçi, geçimliğinden ayrı olarak, *satın almadığı ve sattığı*, bağımsız ve kullanılabilir bir zenginlik elde eder. O, bu nedenle, dolaşımıyla toplumun tüm emeğini harekete geçiren zenginliğin biricik kaynağıdır, *çünkü emeği, emeğin ücretinin ötesinde üreten yalnızca odur.*" (agy, s. 11).

Bu birinci yaklaşımda, ilkin, artı-değerin özünü, yani satıcının karşılığında eşdeğerini vermiş olmadığı, satın almış olmadığı, satışta gerçekleşen değeri görüyoruz. *Ödenmemiş değer*. Ancak ikinci olarak, *salair du travail*'a [*emek ücretine*] göre bu fazla, *pur don de la nature* [*doğanın saf armağanı*] olarak algılanıyor; her şeyden öte, bu, doğanın bir armağanı olduğuna göre, emekçinin, çalışma günü boyunca, kendi emek-gücünü yeniden-üretmesi için gereken, *salair*'inin [ücretinin] içerdiğinden daha fazlasını üretebilme-

si doğanın üretkenliğine bağlıdır. Bu birinci yaklaşımda toplam ürünü hâlâ emekçinin kendisi malediniyor. ... Ve bu toplam ürün iki parçaya bölünüyor. Birincisi onun ücretini oluşturuyor; o, kendi karşısında, kendi emek-gücünü yeniden-üretmesi için, yaşaması için gereken ürün miktarını kendine ödeyen, kendisinin ücretli emekçisi gibi görünüyor. İkinci parça, yani birinci parçanın üstünde kalan fazla, *doğanın bir armağanıdır* ve artı-değeri oluşturur. Ancak bu artı-değerin, bu *pur don de la nature*'ün [saf doğa armağanının] doğası, kendi toprağını eken toprak sahibi varsayımı terk edildiği ve ürünün iki parçası —*salairé* [ücret] ve artı-değer—, biri ücretli işçiye öteki *propriétaire*'e [toprak sahibine] olmak üzere, farklı sınıflara gittiği zaman daha net bir biçim alacaktır.

Bir ücretli-işçiler sınıfının oluşumu için, ister manüfaktürde olsun ister tarımın kendisinde, —başlangıçta tüm *manufacturier*'ler [imalatçılar] *cultivateur propriétaire*'in [ekici toprak sahibinin] ücretli-işçileri, *stipendié*'ler* olarak ortaya çıkmışlardır— emek koşullarının emek-gücünden ayrılması gerekir; bu ayrılmanın temeli de, toprağın, toplumdaki bir kesimin özel mülkü haline gelmesi ve böylece öteki kesimin emeğini kullanma açısından bu nesnel koşullardan koparılmasıdır.

"İlk başlarda mülk sahibini ekiciden ayırmak gerekli değildi. ... Bu ilk zamanlarda, çalışan her insan, dilediği kadar [1231] toprak bulabildiği için *başkalarına çalışmaya* teşvik edilemezdi. ... Ama sonunda tüm topraklar kendi efendilerini buldu ve mülk sahibi olmayanlar, ilkin, *ücretliler sınıfının*" (yani *la classe des artisans*'in [zanaatçılar sınıfının], kısaca tarım-dışı tüm emekçilerin), "ekici toprak sahibinin ürünün fazla kısmı karşılığında istihdamında, *kol emeğini mübadele etmekten* başka çare bulamadılar." (*agy*, s. 12).

Propriétaire cultivateur [ekici toprak sahibi], toprağın emeğine verdiği *superflu considerable* [önemli miktardaki fazla] ile,

"insanlara toprağın işlemleri karşılığında ödeme yapabiliirdi; ve ücretiyle geçinen insanlar için, ücreti bu işten kazanmak herhangi bir başka işten kazanmaktan farksızdı. *Böylece toprak sahipliği ekim işinden ayrılmak durumundaydı ve kısa zamanda da öyle oldu.* ... Toprak sahipleri toprağı ekme işini ücretli emekçilere kaydırıldılar." (*agy*, s. 13).

Sermaye ile ücretli emek arasındaki ilişki, demek ki, tarımın kendisinde böyle ortaya çıkar. Belli bir sayıda insan, kendilerini emek koşulları sahipliğinden —hepsinin ötesinde topraktan— koparılmış buldukları ve kendi emeklerinden başka satabilecekleri bir şeyleri olmadığı zaman kendini gösterir.

* Kendilerine ücret ya da aylık ödenenler —*Ed.*

Ne var ki, artık meta üretemeyen ve emeğini satmak zorunda kalan ücretli emekçi için, gerekli geçim nesnelерinin eşdeğeri olan *asgari* ücret, zorunlu olarak, emek koşullarının sahibiyle girişeceği değişimi düzenleyen yasa haline geliyor.

"Yalnızca kolları ve hünéri olan sıradan işçi, emeğini başkalarına satmayı başaramadığı zaman hiçbir şeye sahip değildir. ... Her tür işte ister istemez olması gereken, gerçekte de olan, işçinin ücretinin, ona geçimini sağlamak için gerekli olanla sınırlanmasıdır." (*agy*, s. 10)

Sonra, ücretli emek ortaya çıkar çıkmaz,

"toprağın ürünü iki parçaya bölünür: Biri, emekçinin geçimini ve kârını içerir; emeğinin, ve toprak sahibinin tarlasını işlemekte kullandığı araç-gereçlerin ödülüdür. Geri kalan, serbest ve kullanılabilir parçadır; yaptığı ön harcamaların ve girdiği zahmetin karşılığı olan ücretin ötesinde, *toprağın, işleyene verdiği saf armağandır*; ve bu toprak sahibinin payıdır, ya da çalışmadan yaşamını sağlayan ve dilediği gibi kullandığı geliridir" (*agy*, s. 14).

Ama, bu *pur don de la terre* [toprağın saf armağanı], toprağın "*à celui qui la cultive*" ["onu işleyene"], yani emeğe verdiği bir armağan olarak zaten tanımlanmış oluyor: emeğin toprağa harcadığı üretken güç olarak — emeğin, doğanın üretken gücünü kullanarak sahip olduğu, demek ki topraktan türettiği — ama yalnızca emek olarak türettiği — üretken güç olarak. Bu nedenledir ki, *propriétaire*'in [toprak sahibinin] elinde, fazla, artık bir "doğa armağanı" olarak değil, ama başkasının emeğini — eşdeğerini vermeden — sahiplenmek olarak görünür; doğanın üretkenliği sayesinde kendi gereksinimlerinin ötesinde geçim nesnesi üretebilen, ama ücretli emek olduğu için de, emeğinin ürününün ancak "*ce qui lui est nécessaire pour lui procurer sa subsistance*" ["geçimini sağlaması için ona gerekli olan"] kısmını sahiplenmekle sınırlanır.

"Tarımcı kendi ücretini üretir ve ek olarak tüm zanaatçılar ve öteki ücretliler sınıfının ücretlerini ödemeye yarayan geliri üretir. ... Toprak sahibi, çiftçinin emeği olmazsa hiçbir şey elde edemez" (yani *pur don de la nature* [doğanın saf armağanı] sayesinde değil), "o, tarımcıdan, kendi [232] geçim araçlarını ve öteki ücretlilerin emeğinin ücretini elde eder. ... Çiftçinin toprak sahibine gereksinim duyması yalnızca gelenekler ve yasalar gereğidir. ..." (*agy*, s. 15)

Böylece, bu pasajda, arti-değer, doğrudan, *cultivateur*'ün [tarımcının] emeğinin, *propriétaire* [mülk sahibi] tarafından karşılıksız olarak sahiplenilmiş bir parçası olarak sunulmakta ve onun emek ürününü, toprak sahibi, satın almadan satmaktadır. Ancak Turgot'nun kafasındaki şey, emek-zamanı olarak değişim-değeri değildir, *cultivateur*'ün [tarımcının] emeğinin, kendi ücretinin üs-

tünde *propriétaire*'e [toprak sahibine] sağladığı ürün fazlasıdır; ne var ki, ürün fazlası, işçinin, kendi ücretini yeniden-üretmek için çalıştığı zamana ek olarak *propriétaire* [toprak sahibi] için bedava çalıştığı zamanın maddeleşmiş biçiminden başka bir şey değildir.

Böylece, fizyokratların, *tarımsal emeğin sınırları içinde* artı-değeri nasıl doğru bir biçimde algıladıklarını görüyoruz; her ne kadar, ücretli işçi emeğini, kullanım-değeri olarak görüldüğü somut biçimleri içinde algıyorlarsa da artı-değeri, ücretli işçinin emeğinin ürünü olarak görüyorlar.

Bu arada geçerken belirtelim ki, tarımın kapitalist işletilmesini —"toprağın çiftliğe kiralanmasını ya da kiraya verilmesini— Turgot, "tüm yöntemlerin en yararlısıdır; ama bu, önceden zaten zengin olan bir toprağı varsayar" diye tanımlıyor. (*agy*, s. 21)

(Artı-değeri incelerken, dolaşım alanından üretim alanına geçmek, yani artı-değeri, metanın meta ile değişiminden değil, ama emek koşullarının sahipleriyle işçiler arasında üretim içinde olan değişimden çıkarmak gerekir. Bunlar da birbiriyle metaların sahipleri olarak karşı karşıya gelirler ve dolayısıyla, değişimden bağımsız üretim varsayılmış olmamaktadır.)

(Fizyokrat sistemde *propriétaires* [toprak sahipleri] *salariant*'dir [ücret ödeyenlerdir], emekçiler ve sanayinin tüm öteki dallarındaki *manufacturiers* [imalatçılar] da *salariés* [ücretli emekçiler]dir ya da *stipendiés* [ücretliler]dir. Bunun sonucu olarak *gouvernants* [yönetenler] ve *gouverniés* [yönetilenler]dir.)

Turgot, emek koşullarını şöyle çözümler:

"Her meslekte, işçinin önceden aletlere ve işleyeceği yeter miktarda malzemeye sahip olması gerekir; yaptığı malların satılmasını beklerken de geçimini sağlayabilmesi gerekir." (*agy*, s. 34.)

Bütün bu öndeliği, emeğin işgörmesini sağlayan biricik koşulları, dolayısıyla emek sürecinin bu *önkoşullarını*, başlangıçta, toprak bedava vermiştir:

"Her tür ekime öngelen ilk öndelikler fonunu" meyveleri, bahklları, hayvanları vb.; ağaç dalları, taşlar biçiminde aletleri, dölllenme yoluyla çoğalan ve ayrıca her yıl "süt, yün, deri ... ve benzeri materyali veren, çiftlik hayvanlarını, ormanlardan elde edilen keresteyle birlikte, sanayinin ilk çalışma fonunu oluşturan öteki malzemeyi sağlayan" topraktır (*agy*, s. 34).

Şimdi, bu emek koşulları, bu öndelikler, işçiye bir üçüncü kişi tarafından önceden sağlanmak gerektiğinde, *sermayeye* dönüşür; emekçi, emek-gücünden başka herhangi bir şeye sahip olmadığı andan itibaren de durum budur.

"Toplumun büyük bir kesiminin, yaşamını sürdürürebilmek için yal-

nuzca kolları varsa, ücretle yaşayanların, ya üzerinde çalışacakları malzemeyi elde etmek ya da ücretlerinin ödenmesini beklerken yaşamlarını sürdürebilmek için önceden bazı şeylere sahip olarak işe başlaması zorunlu idi." (agy, s. 37-38).

|| 233| Turgot "*capitiaux*"yu ["sermayeler"i], "*valeur mobilières accumulées*" ["biriktirilmiş taşınabilir değerler"] diye tanımlıyor (agy, s. 38). Başlangıçta *propriétaire* [toprak sahibi] ya da *cultivateur* [tarımcı], *salairé*'i [ücretli] her gün doğrudan ödüyor ve malzemeyi, örneğin eğirilecek keteni sağlıyordu. Sanayi geliştikçe, büyük ölçüde öndelik verilmesi ve üretim sürecinin sürdürülmesi zorunlu hale gelmiştir. O zaman bu işi *possesseurs de capitaux* [sermaye sahipleri] üstlenmiştir. Ürünlerin fiyatında, o, tüm öndeliği geri almalı ve ayrıca

kendi ücretinin yanısıra, "parasını toprak almakta kullansaydı o para ne değerde olacak idiyse, o miktara" eşit bir kâr elde etmelidir; "çünkü, kuşkusuz, kâr aynı olsaydı, herhangi bir sıkıntıya girmeden, aynı sermayeyle elde edebileceği toprak geliriyle, yaşamayı yeğlerdi." (agy, s. 38-39).

Classe stipendiée industrielle ["ücretli ustalar sınıfı"] ise kendi içinde, "*entrepreneurs capitalistes et simples ouvriers*" ["kapitalist girişimciler ve sıradan işçiler"] vb. gibi alt bölümlere ayrılırlar (s. 39). Bu girişimciler ile *entrepreneurs fermiers* [çiftçi girişimciler] aynı konumdadırlar. Onlar da benzer biçimde, bütün öndeliklerini, yukarıda gösterildiği gibi, bir kârla birlikte yerine geri koymalıdır.

"Bütün bunlar, her şeyden önce, toprağın ürünlerinin fiyatından düşülmelidir; fazla, çiftçinin, tarlasını işletmeye açmasına izin veren toprak sahibine ödeme yapmasına yarar. Bu çiftlik kirasının fiyatıdır, toprak sahibinin geliridir, *net üründür*, çünkü her tür ön-ödemeyi ve ön-ödeme yapan kişinin kârını yerine koyacak olan miktara kadar, toprağın ürününün tümü bir gelir olarak görülemez, ama yalnızca *tarım giderlerinin dönüşü* olarak görülür; tarımcı bunları geri alamazsa, kendi kaynaklarını kullanmayı ve başkasının toprağını ekmek için çaba harcamayı doğal ki düşünmez." (agy, s. 40).

Son olarak:

"Her ne kadar sermayeler, bir ölçüde, çalışan sınıfların kârından yapılan tasarrufla oluşursa da bu kârlar her zaman topraktan geldiğine göre —bunların hepsinin ya gelirden ya da gelir üretmeye hizmet eden harcamalardan ödenmesi ölçüsünde— apaçık belli olan şudur: gelir gibi sermayeler de topraktan gelir; ya da bu sermayeler, gelir sahiplerinin ya da geliri onlarla paylaşanların, toprağın ürettiği değerlerin bir bölümünü biriktirmelerinden, her yıl kendi gereksinimleri için kullanmaksızın bir yana ayırmalarından başka

bir şey değildir." (agy, s. 66).

Evet, oldukça doğru, artı-değeri yalnızca toprak rantı oluşturuyorsa, birikim ancak toprak rantından oluşur. Kapitalistlerin ranttan ayrı olarak biriktirdiği, kendi ücretlerinden ayırdıklarıdır (tüketimleri için ayrılan gelirleridir — çünkü kâr böyle tanımlanıyor).

Ücretler gibi kâr da, *frais de culture* [ekim giderleri] arasında sayıldığı ve toprak sahibinin gelirini yalnızca fazla oluşturduğundan, —kendisine verilen onurlu konuma karşın— mülk sahibi gerçekte, rikardocuların da yaptığı gibi, *frais de culture* [ekim giderleri] arasında sayılmaktan (ve böylece de üretimin bir ögesi olmaktan) dışlanmaktadır.

Fizyokratların yükselişi, bir yandan muhalefet ettikleri kolbertizmle, öte yandan ve özellikle John Law sisteminin iflasıyla bağlantısız değildir.

[4. Maddi Töz ile Değerin Birbirine Karıştırılması (Paoletti)]

[234] Değerin maddi töz ile karıştırılması ya da daha doğrusu ona eşitlenmesi, ve bu görüşle fizyokratların tüm bakış açısı arasındaki bağlantı, (*Meditazioni sulla Economia politica*'sının [*Ekonomi Politik Üzerine Düşünceler*] (1771) bazı bölümlerinde fizyokratlara hücum eden Verri'yi hedef alan bir kitaptan) *Ferdinando Paoletti*'nin *I veri mezzi di render felici le società*'sından [*Mutlu Toplumlara Ulaşmanın Gerçek Araçları*] aşağıdaki alıntıda açıkça gün ışığına çıkmaktadır (Toscanalı Paoletti, *agy*, c. XX, [Yayıncı Custodi, Parte Moderna.]

"*Maddenin çoğalması*" *produzioni della terra*'da [toprağın ürünlerinde] olduğu gibi "sanayide hiçbir zaman, asla olmadı; olanaklı da değildir. Sanayi maddeye yalnızca biçim verir, onu yalnızca dönüştürür; sonuç olarak sanayi bir şey yaratmaz. Ama buna itiraz edilebilir, sanayinin maddeye biçim verdiği, dolayısıyla üretken olduğu, bunun madde üretimi değilse bile, gene de bir biçim üretimi olduğu ileri sürülebilir. Pekala, buna karşı çıkmayacağım. Ama bu bir *zenginlik yaratmak değildir; tam tersine, bir harcamadan başka bir şey değildir*. ... Ekonomi politik, zenginliği oluşturan maddeleri ve ürünleri, yalnızca tarımda görülen maddi ve gerçek üretimin çoğalttığını varsayar ve araştırma konusu yapar. ... Sanayi, hammaddeleri, işlemek üzere tarımdan satın alır; daha önce söylediğim gibi, sanayi emeği bu hammaddelere yalnızca biçim verir, ama onlara hiçbir şey eklemeyiz, ve onları çoğaltmaz" (s. 196-197). "Aşçıya, sizin yemeğinizi hazırlayacağı bir ölçü bezelye verin; onları iyi pişirerek, güzel bir servis yaparak sofraya koyacaktır, ama ona verildiği miktarda; öte yandan aynı miktarı, toprağa atmak üzere bahçivana verin; zamanı gelince, kendisine vermiş miktarı size en az dört katıy-

la geri verecektir. Bu gerçek ve tek ürettir" (s. 197). "Nesnel, insanların gereksinimi nedeniyle değer kazanır. Bu nedenle metallerin değeri ya da değerlerinin artışı, sanayi emeğinin sonucu değildir, ama emekçilerin giderlerinin sonucudur" (s. 198). "Herhangi bir yeni imalat türü yoktur ki, piyasaya çıkar çıkmaz ülke içinde ve dışında hemen yayılsın; ve bakınız, ... hammaddenin değeri ve emekçilerin geçiminin gideriyle belirlenen fiyatı, öteki sanayicilerin ve tüccarların rekabeti kısa sürede doğru düzeyine getirir." (s. 204-205).

[5. Adam Smith'te Fizyokrat Öğretinin Öğeleri]

Tarım, doğa güçlerini çok geniş ölçüde kullanan ilk çalışma alanıdır. Doğa güçlerinin *industrie manufacturière*'de [imalat sanayisinde] kullanılışı, sını gelişmenin ancak ileri aşamasında göze çarpar olmuştur. Aşağıdaki alıntı, bununla bağlantılı olarak Adam Smith'in nasıl, geniş-ölçekli üretimin tarih öncesini yansıttığını ve bu nedenle fizyokrat görüşten yana tutum takındığını ve Ricardo'nun, modern sanayi açısından onu nasıl yanıtladığını göstermektedir.

[[235] Adam Smith [*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*] [*Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir Araştırma*] kitap II, bölüm V'te toprak rantıyla ilgili olarak şöyle der:

"İnsanın eseri sayılabilecek her şeyi karşıladıktan ve çıkardıktan sonra geri kalan, doğanın eseridir. [Bu parça -ç.] toplam ürünün seyrek olarak dörtte-birinden az; çoğu zaman üçte-birinden fazladır. İmalatta kullanılan hiçbir üretken emek bu kadar büyük yeniden-üretim yapamaz. *İmalat sanayisinde doğa hiçbir şey yapmaz; her şeyi insan yapar*; yeniden-üretimin, her zaman, bu üretimi gerçekleştiren öğelerin gücüyle orantılı olması gerekir." [Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* ... Editör J. R. McCulloch, c. II, Edinburg, 1828, s. 147]

Bu konuda Ricardo [*On the Principles of Political Economy and Taxation*] [*Ekonomi Politikin İlkeleri ve Vergilendirme Üzerine*] adlı yapıtında, 2. baskı, 1819, s. 61-62'deki notta şu yorumu yapar:

"Doğa, imalattaki insan için hiçbir şey yapmaz mı? Suyun ve rüzgarın makinelerimizi çalıştıran, gemilerin hareketine yardım eden gücü hiçbir şey mi? Isının metalleri yumuşatıp eritmesi, boyacılıkta ve mayalandırmada havanın etkisi bir yana dursun, en güçlü motorları çalıştırmayı sağlayan hava basıncı ve buharın gücü — bunlar doğanın armağanı değil mi? Doğanın insana yardım etmediğinin ve yardımını cömertçe ve karşılıksız bağışlamadığının söylenebileceği tek bir imalat yoktur."

Fizyokratların kârı, ranttan yalnızca bir indirim olarak gör-
düklerini de [adı belirsiz bir yazar vurguluyor]:

Örneğin "diyorlar ki* dantelin fiyatının bir parçası işçinin tüketti-
ğini yerine geri koyar, bir parçası da bir insanın (yani toprak sahibi-
nin) cebinden bir başkasının cebine aktarılır" (*An Inquiry into Tho-
se Principles, respecting the Nature of Demand and the Necessity of
Consumption, lately Advocated by Mr. Malthus, vb.* [Sonradan Bay
Malthus'un Savunduğu Talebin ve Tüketim Gerekliliğinin Doğasına
İlişkin İlkeler Üzerine Araştırma], Londra, 1821, s. 96).

Adam Smith'in ve onun ardıllarının, sermaye birikiminin, kapi-
talistin kişisel tutumluluğunun, tasarrufunun ve özdengeçerliğinin
sonucu olduğu görüşleri, fizyokratların (faiz dahil olmak üzere)
kârın, kapitalistlerin tüketimi için basit bir gelir olduğu biçiminde-
ki görüşlerinden de kaynaklanmıştır. Fizyokratlar yalnızca toprak
rantını gerçek ekonomik, bir biçimde meşru, birikim kaynağı say-
dıkları için, bunu ileri sürebilirlerdi.

"O" der Turgot, yani çiftçi, "emeği, emek ücretinin üstünde [bir faz-
la -ç.] üreten tek kişidir" (Turgot, *agy*, s. 11).

Burada, tüm kâr, böylece *salaire du travail* [emeğin ücreti] çer-
çevesinde düşünülüyor.

[236] "Tarımcı, bu geri verilenin" (kendi ücretinin) "üstünde,
mülk sahibinin gelirini yaratır; zanaatçı ise kendisi ya da başkaları
için hiçbir gelir yaratmaz." (*agy*, s. 16.) "Toprağın ürettiği şeylerin
her tür ön-ödemeyi ve bu ön-ödemeleri yapan kişinin kârını kapsa-
yan kısmına kadar olan miktarı gelir sayılamaz; yalnızca ekim gi-
derlerinin geri dönüşü sayılır." (*agy*, s. 40.)

Adolphe Blanqui, *Histoire de l'économie politique*, [Ekonomi Po-
litiğin Tarihi], Brüksel 1839, s. 139'da şöyle der:

[Fizyokratlar] "toprağı ekip-biçen emek yalnızca, tüm çalışma sü-
resince emekçiyi geçindirecek nesnelere üretmekle kalmaz, ama esa-
sen varolan zenginlik kitlesine eklenebilecek bir fazla değer de"
(artı-değer) "üretir [düşüncesindeydiler]; bu fazlaya net ürün dedi-
ler." (Böylece artı-değeri, görüldüğü haliyle yani kullanım-değerleri
olarak algıladılar.) "Net ürün zorunlu olarak, toprağın sahibine ait
olmuştur; onun elinde, dilediği gibi kullanabileceği bir gelir oluşturu-
muştur. Peki öyleyse, öteki sanayicilerin net ürünü neydi? İmalatçı-
lar, tüccarlar, işçiler, hepsi, tüm malların egemen yaratıcısı ve dağı-
tıcısı tarımın çalışanı, ücretlisi ya da aylıklıydılar. Bu anılan kişi-
lerin emeğinin ürünleri, *Ekonomistlerin*¹⁷ sisteminde, çalışma sıra-
sında tükettiklerinin eşdeğerini temsil ediyordu; öyle ki, işçiler ya
da ustalar tüketmeyi hak ettiklerini, bir kenara koymadılarsa, yani
tasarruf etmedilerse, işlerini tamamladıkları zaman, toplam

* Elyazmasında "örneğin Fizyokratlar diyorlar ki." -Ed.

zenginlik, eskisinin tam tamına aynısıydı. Demek ki, bu durumda, toprağı işleyen emek, zenginlik üreten tek emektir; öteki sanayilerdeki emek *kısır* olarak görülüyordu, çünkü *o emeğin sonunda genel sermayede bir artış olmuyordu.*"

(Öyleyse, fizyokratlar, artı-değer üretimini, kapitalist üretimin özü olarak görüyorlardı. Açıklamaları gereken, bu olguydu. Ancak, merkantil sistemin *profit d'expropriation*'u [mülksüzleştirmeye dayalı kâr] elimine edildikten sonra da bu sorun olarak kaldı.

"Para elde etmek için" diyor *Mercier de la Rivière*, "onu satın almak gerekir; ve bunu satın aldıktan sonra da, öncesine göre daha zengin değildir; yalnızca meta olarak verdiği değeri para olarak geri almıştır." (*Mercier de la Rivière, L'Ordre naturel et essentiel des sociétés politiques [Siyasal Toplumların Doğal ve Özsel Düzeni], c. II, s. 338.*)

Bu, || 237| satın alma ve satma için olduğu kadar, metanın tüm başkalaşımı için ya da farklı metaların kendi değerlerinde değişimi için, yani eşdeğerlerin değişimi için de doğrudur. Peki öyleyse artı-değer nereden geliyor? Yani sermaye nereden geliyor? Fizyokratlar için sorun buydu. Onların yanlışı, tarımı ve hayvancılığı imalattan ayıran bitkilerin ve hayvanların doğal üremelerinin sonucu olan *maddi töz artışını, değişim değeri artışıyla karıştırmalarıydı*. Teorilerinin temelinde kullanım-değeri vardı. Ve tüm metaların, skolastiklerin dediği gibi, bir tümele indirgenmiş kullanım-değeri, ancak doğada verili olduğu biçimiyle artabilen, olduğu haliyle doğanın maddi tözüydü.)

Kendisi de bir fizyokrat olan, Adam Smith çevirmeni *Germain Garnier*, onların *tasarruf teorisini*, vb., doğru yorumluyor. İkkin — merkantilistlerin her tür üretim için ileri sürdükleri gibi— imalatın, *ancak* metaları değerinin üstünde satarak, *profit of expropriation* [mülksüzleştirmeye dayalı kâr] yoluyla artı-değer üretebileceğini söylüyor; böylece, *a new distribution of values created, but no new addition to the created values* [yaratılmış değerler yeniden bölüştürülüyor, ama yaratılmış değerlere yeni bir ekleme yapılmıyor].

"Zanaatçıların ve imalatçıların, yeni hiçbir zenginlik kaynağı açmayan emeği, *ancak avantajlı bir değişim yoluyla kârlı olabilir* ve yalnızca görelî bir değere, *değişimden kazançlı çıkma* fırsatının artık kalmadığı bir ortamda, bir daha yinelenemeyecek olan bir değere sahiptir." (Onun çevirisi: *Recherches sur la Nature et les causes de la richesse des nations*, c. V., Paris 1802, s. 266¹⁸.)

Ya da yaptıkları tasarruf, harcadıklarının üstünde biriktirdikleri *values* [değerler], kendi *consommation*'larından [tüketimlerinden] kısılmış olmalıdır.

"Zanaatçıların ve imalatçıların emeği, gerçi toplumun genel zenginliğine yalnızca ücretliler ile kapitalistlerin tasarruflarını ekleyebilir, bu yolla gene de toplumu zenginleştirici bir eğilim taşıyabilir" (agy, s. 266).

Ve daha ayrıntılı olarak:

"Tarım işçileri, devleti, kendi emeklerinin ürünüyle zenginleştirirler: İmalat ve ticaret işçileri, tersine, kendi tüketimlerinden tasarruf etmenin dışında başka bir biçimde devleti zenginleştiremezler. Ekonomistlerin bu savı, ortaya koydukları farklılığın sonucudur ve oldukça tutarlı görünüyor. Gerçekten de zanaatçıların ve imalatçıların emeği, malzemenin değerine, kendi emeklerinin değerinden, yani ülkede şu ya da bu emek için geçerli || 238| oran üzerinden, bu çalışmanın sağlaması gereken ücret ve kârın değerinden başka bir şey katamaz. Çünkü, az ya da çok olsun, bu ücretler, emeğin ödülüdür; işçinin bunu tüketmeye hakkı vardır ve tükettiği varsayılır; yalnızca bu ücretleri tüketerek, emeğinin ürününün tadını çıkarabilir ve onun ödülü de gerçekte işte bu keyiften başka bir şey değildir. Aynı biçimde, kâr da büyük ya da küçük c'sun, kapitalistin gündelik ve sürekli tüketimi sayılır; kapitalistin bunu, sermayesinin kendisine verdiği gelire doğal olarak, oranladığı düşünülür. Şu halde işçi, kendi emeği için verilen geçerli ücret oranıyla uyumlu olarak sağladığı rahatın bir kısmını kısmadıkça; kapitalist, sermayesinin kendisine getirdiği gelirin bir kısmını tasarruf etmedikçe, her ikisi de işin tamamlanışı oranında, bu çalışmadan ortaya çıkan tüm değeri tüketebileceklerdir. Tüketmeyi hakettikleri ve israfı suçlanmaksızın tüketebilecekleri şeyin bir bölümünü tasarruf etmedikleri takdirde, çalışma bittikten sonra, toplumun toplam zenginliğinin miktarı eskisi kadar olacaktır; tasarruf halinde ise, toplumun toplam zenginliğinin miktarı bu tasarrufların bütünüdürün değeri kadar artmış olacaktır. Bu durumda, imalat ve ticaretteki elemanların, toplumda varolan toplam zenginliğe ancak kendilerini bazı şeylerden yoksun bırakarak katkıda bulunabileceklerini söylemek doğru olur" (agy, s. 263-264).

Garnier, Adam Smith'in tasarruf yoluyla birikim teorisinin fizyokrat temele dayandığını söylerken de haklıdır. (Adam Smith'i fizyokratlar ciddi biçimde bozmuşlardı; o bunu en çarpıcı biçimde fizyokratlara yönelttiği eleştirilerde gösterir.) Garnier şöyle diyor:

"Son olarak, eğer Ekonomistler, imalatın ve ticaretin ancak yoksunluğa katlanarak ulusal zenginliğe katkı yapabileceği görüşünde direndilerse, Smith de benzer biçimde, sanayi tasarruf ederek sermayeyi çoğaltmadıkça, bir ülkedeki sermayenin asla büyümeyeceğini ve sanayinin boşuna bir çaba olacağını söylemiştir." (kitap II, bölüm 3). "Bu çerçevede, Smith, Ekonomistlerle tümünden görüş birliği içindedir." vb., vb., (agy, s. 270).

[6. Geniş-Ölçekli Kapitalist Tarımın Partizanları Olarak Fizyokratlar]

||239| Fizyokrat teorinin yayılmasının hatta ortaya çıkışının ilk ağızdaki tarihsel koşulları arasında, daha önce anılan yapıtında, Adolphe Blanqui şunları gösteriyor.

"Sistemin" (Law'un) "kavurucu atmosferinde ortaya çıkan değerlerinden geriye, yıkım, umutsuzluk ve iflastan başka bir şey kalmadı. *Yalnızca toprak mülkiyeti* fırtınadan etkilenmedi." (Bay Proudhon, *Philosophie de la Misère*'inde [*Sefaletin Felsefesi*] toprağı işte bu nedenle, hemen krediden sonraya koyar.) "Hatta, el değiştirerek ve belki de feodalizmden bu yana *ilk kez, yaygın biçimde daha küçük parçalara bölünerek*, konumunu daha da iyileştirdi." (*agy*, s. 138). Özellikle, "sistemin etkisi altında ortaya çıkan sayısız sahip değiştirme, mülkiyeti parçalara ayırma sürecini başlattı. ... Toprak mülkiyeti ilk kez, feodal sistemin onu uzun zaman içinde tuttuğu uyusukluktan sıyrıldı. Bu tarım için gerçek bir uyanış oldu. ... O" (toprak) "mülkiyetin hapsedildiği rejimden çıkarak dolaşım sürecine girdi." (*agy*, s. 137-138).

Quesnay ve yandaşları gibi, Turgot da, tarımda *kapitalist* üretimden yanaydı. Turgot diyor ki:

"Toprakları çiftlik olarak kiraya vermek ya da kiraya vermek ... bu sonuncu yöntem" (modern çiftlik sistemine dayalı geniş-ölçekli tarım) "hepsinin içinde en yararlı olanıdır; ama zaten zengin olan bir ülkenin varlığını öngörür." (Turgot, *agy*, s. 21.)

Ve Quesnay, *Maximes générales du gouvernement économique d'un royaume agricole*'ünde [*Bir Tarım Krallığının Ekonomik Yönetiminin Genel İlkeleri*]:

"Tahıl ekiminde kullanılan toprak parçaları, olabildiği ölçüde, varlıklı çiftçiler" (yani kapitalistler) "tarafından yönetilecek büyük çiftlikler halinde birleştirilmelidir; yapıların bakım ve onarım giderleri daha düşük olduğu için maliyetler ona göre çok daha az olacak, net ürün de küçük işletmelere oranla büyük tarım işletmelerinde daha fazla olacaktır."

Aynı paragrafta Quesnay, tarımsal emeğin artan üretkenliğinin, her şeyden önce toprak sahibine yani artı-değerin sahibine giden "*revenue net*"i ["net gelir"]i çoğalttığını ve artı-değerdeki göreceli artışın topraktan değil, emek üretkenliğini artırmak için yapılan toplumsal ve başka tür *arrangements*'dan [düzenlemelerden] ileri geldiğini itiraf ediyor. ||240| Çünkü aynı bölümde şöyle diyor:

"Hayvanların, makinelerin, su gücünün vb. yardımıyla emekte yapılabilecek avantajlı" (yani *profit du produit net* [net ürün açısından avantajlı]) "her tasarruf, nüfusun yararına olacaktır" vb..

Bunun yanısıra Mercier de la Rivière de (*agy*, c. II, s. 407) ima-

laftaki artı-değerin, en azından, imalatta çalışan işçilerle bir bağlantısı olduğunu sezinliyor. (Turgot, daha önce belirtildiği gibi, bunu tüm üretime genişletmişti.) Alıntılanan parçada şöyle haykırıyor:

"Sanayinin sahte ürünlerinin kör hayranları hevesinizi biraz bastırın. Sanayinin mucizelerini göklere çıkarmadan önce gözlerinizi açın ve 20 sou'yu bin écu'lük* değere çevirme zanaatını bilen üreticiler arasında ne kadarının yoksulluk içinde ya da en azından yoksulluk içinde yaşadığını görün. Değerdeki bu muazzam artıştan kim yararlanıyor peki? Ne dersiniz! Gönenç onu elleriyle ortaya çıkaranlara haram. Bu çelişki kulağınıza küpe olsun!"

[7. Fizyokratların Siyasal Görüşlerindeki Çelişkiler. Fizyokratlar ve Fransız Devrimi]

Bir bütün olarak ele alındığında Ekonomistlerin sisteminin çelişkileri. Başkalarının yanısıra Quesnay, mutlak monarşiden yanaydı.

"Tek bir otorite olmalı. ... Bir yönetimde birbirine karşıt güçler sistemi yıkıcıdır. Bu sistem, olsa olsa büyükler arasındaki uyumsuzluğu ve küçük insanların ezilmesini ifade eder." (*Maximes générales*, vb. [s. 81].)

Mercier de la Rivière:

"İnsan sırf bir toplumda yaşamaya yargılanmakla, bir despotizm altında yaşamaya yargılanmış olur" (*L'Ordre naturel et essentiel des sociétés politiques*, c. I, s. 281).

Ve bütün bunları taçlandırmak üzere "Halkın Dostu"¹⁹, *Marquis de Mirabeau* [Mirabeau markisi] — *Mirabeau le père* [baba Mirabeau]! İşte, *laissez faire, laissez aller*'siyle kolbertizmi ve burjuva toplumun etkinliklerine hükümet müdahalesinin tüm biçimlerini deviren ekol. Nasıl Epiküros kendi tanrılarını bu dünyanın gözeneklerine yerleştirdiyse, bu ekol de devletin, ancak bu toplumun gözeneklerinde yaşamasına izin verdi! Toprak mülkiyetinin göklere çıkarılışı, pratikte, vergilerin, özellikle toprak rantından alınması istemine dönüştü; [bunun işaret ettiği şey], rikardocuların radikal kesiminin savunduğu gibi, sonunda toprağa devlet tarafından elkonmasıydı. Røederer'in ve başkalarının protestolarına karşın, Fransız Devrimi bu vergileme teorisini kabul etti.

Turgot'nun kendisi, Fransız Devrimine götüren süreci başlatan radikal burjuva bir *bakan*. Fizyokratlar, tüm sahte feodal görü-

* *Sou*: Onsekizinci yüzyılda, bir Fransız lirasının (*livre*) yirmide-biri, şimdi 5 santim karşılığı; *écu*: aynı dönemdeki Fransız gümüş parası; günümüzdeki 5 Fransız frangi değerinde. -ç.

nümlerine karşılık, aslında Ansiklopedistlerle elele çalışıyorlardı.
|240|

||241| Turgot, Fransız Devriminin alacağı önlemleri önceden kestirmenin yollarını arıyordu; Şubat 1776 kararnamesiyle *corporations*'ı [loncaları] kaldırdı. (Bu kararname ilan edildikten üç ay sonra yürürlükten kaldırıldı.) Aynı biçimde, yol çalışmalarında *corvée des paysans*'a [köylülerin angaryalarına] son verdi. Toprak rantına *tek bir vergi* uygulamaya çalıştı.²⁰

||241| Fizyokratların, *respecting the analysis of capital* [sermaye çözümlenmeleriyle ilgili] büyük hizmetlerine daha sonra yeniden geri döneceğiz.²¹

Şimdilik yalnızca şu nokta: (Onlara göre) artı-değer, özel tür bir emeğin, tarımsal emeğin üretkenliğine bağlıdır. Ve genellikle, bu özel üretkenlik doğanın kendi eseridir.

Merkantil sistemde artı-değer yalnızca görelidir — birinin kazandığını öteki yitirir: *profit upon alienation* [devirden doğan kâr] ya da *oscillation of wealth between different parties* [zenginliğin farklı gruplar arasında salınması]. Öyle ki, bir ülke içinde, toplam sermaye düşünülürse, burada, gerçekte artı-değer yaratma sözkonusu değildir. Artı-değer ancak bir ulusun başka uluslar ile ilişkisinde ortaya çıkabilir. Ve bir ulusun başka ulusa karşı gerçekleştirdiği fazla, para biçimini alır (ticaret dengesi); çünkü para, değişim-değerinin dolaysız ve bağımsız biçimidir. Buna karşıt olarak — merkantil sistem, gerçekte mutlak artı-değer biçimini yadsıdığı için — fizyokratlar mutlak artı-değeri, *produit net*'i [net ürünü] açıklamanın yollarını ararlar. Ve net ürün onların kafasında kullanım-değeri olarak yer ettiği için [onlara göre] tarım onun *tek yaratıcısıdır*.

[8. Prusyalı Gericî Schmalz'ın Fizyokrat Öğretiyi Sıradanlaştırması]

Fizyokrat teorinin en saf temsilcilerinden biri —Turgot'dan ne kadar da uzak!— kokularını izleyerek demagogları²² bulan Prusya Krallık Danışma Meclisi üyesi Schmalz'dır. Sözelimi:

"Eğer doğa, ona" (*bailleur des bienfonds* [gayri menkulleri veren], toprak sahibi) "yasal faizin iki katı bir faiz de ödüyorsa, onu bundan kim ve hangi akla sığar nedenle yoksun bırakmaya cüret edebilir?" (*Economie politique*, Henri Jouffroy çevirisi vb. c. I, Paris 1826, s. 90).²³

Fizyokratlar asgari ücreti öyle tanımlıyorlar ki, *consommation* (ya da *dépense*) *des ouvriers est égale au salaire qu'ils reçoivent* [işçilerin tüketimleri (ya da harcamaları) aldıkları ücrete eşittir] olu-

yor. Ya da bay Schmalz'ın genel olarak söylediği gibi:

"Bir işteki ortalama ücret, bu işte çalışan insanın çalışması sırasında tükettiğinin ortalamasına eşittir" (agy, s. 120).

(*Toprağın rantı*, bir ve tek ulusal gelir ögesidir; ||242| kullanılan sermayenin faizi ve her türlü işin ücreti de bu toprak rantının ürününün eiden ele geçerek dolaşmasını sağlar." (agy, s. 309-310.)

"Toprak rantının yıldan yıla yeniden-üretimi için toprağın niteliği, özelliği, gücü, bütün bunlar ulusal zenginliği oluşturur." (agy, s. 310.) "Hangi nesne olursa olsun, eğer tüm nesnelerdeki *değerin* temellerine, ilk öğelerine kadar gidersek, kabul etmemiz gerekir ki, bu değer, doğanın basit ürünlerinden başka bir şey değildir; bir başka deyişle, emek bu nesnelere yeni bir değer vermiş ve fiyatlarını artırmış olsa da, bu yeni değer ya da bu fiyat, gene de yalnızca emeğin onlara verdiği yeni biçim nedeniyle ortadan kaldırılan, tüketilen ya da emekçi tarafından şu ya da bu biçimde kullanılan tüm doğal ürünlerin toplam değerlerinden oluşmuştur." (agy, s. 313.)

"Bu tür emek" (tam tarımsal emek) "*yeni cisimler* üretimine katkıda bulunan tek emek olduğu için, belli bir noktaya kadar, üretken sayılabilecek tek emek odur. İşleme ya da sanayi işine gelince ... bunlar, doğanın üretmiş olduğu cisimlere yalnızca yeni bir biçim verir." (agy, s. 15-16).

[9. *Fizyokratların Tarım Sorunundaki Boşınanına Yönelen İlk Eleştirisi* (Verri)]

Fizyokratların boşınanlarına karşı.

Verri (Pietro): *Meditazioni sulla Economia politica*. (Birinci baskı 1771), c. XV. (Yayınlayan) Custodi, Parte moderna.

"Evrenin tüm olguları, ister insan eliyle üretilsin, ister fiziğin evrensel yasaları sonucu olsun, gerçekte *yeni yaratımlar* değildir, yalnızca maddenin bir *biçim değiştirmesidir*. *Yeniden-üretim* kavramını çözümlerken insan aklının bulduğu öğeler, yalnızca, *birleştirmek* ve *ayrılmaktır*; toprak hava ve suyun tarlalarda, tahıla dönüşmesiyle ya da insanın eliyle bir böceğin salgısının ipeğe dönüştürülmesiyle ya da bazı metal parçalarının bir saat mekanizmasını oluşturacak biçimde düzenlenmesiyle *değerin* ve *zenginliğin yeniden-ürettilmesinde* de durum aynıdır" (s. 21-22). Dahası: Fizyokratlar "imalatçı işçiler sınıfını *kısır* diye adlandırıyorlar; çünkü onların görüşüne göre, *imal edilen ürünlerin değeri*, *hammadde*, *artı*, *imalat zamanı içinde imalatçı işçilerin tükettiği geçim nesnelere*dir. (agy, s. 25.)

||243| Öte yandan Verri, *artigiani*'nin [zanaatkarların] giderek zenginleşmesine karşılık *contadini*'nin [tarımcıların] sürekli yoksulluğuna dikkati çeker ve şöyle sürdürür:

"Bu da kanıtıyor ki, zanaatçı, elde ettiği fiyatta, yalnızca tüketiminin giderlerini geriye yerine koymakla kalmıyor, ama onun üstünde belli bir miktar daha sağlıyor; ve bu fazla, yıllık üretim boyunca yaratılmış yeni değer miktarıdır" (agy, s. 26). "Dolayısıyla yeni yaratılan değer, hammaddelerin ve bu maddelerin işlenmesi sırasında gerekli tüketim giderlerinin başlangıçtaki değerinin üstünde üretilen tarımsal ya da sınai ürünlerin fiyatının bu parçasıdır. Tarımda tohum ve tarımcının tüketimi, imalatta hammadde ve sanayi işçisinin tüketimi gibi, çıkarılmaktadır; ve her yıl, yeni yaratılan değer miktarı, kalan toplama tam olarak eşittir." (agy, s. 26-27.)